

УДК 339

Циганов С.А.*, Циганова Н.В.**

ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ФІНАНСОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Одним із найважливіших чинників формування глобального фінансового середовища стала інтернаціоналізація господарського життя. Інтенсифікація економічних зв'язків між країнами, національними компаніями та активізація міжнародного виробництва ТНК потребували нового фінансового середовища. Це викликало, по-перше, якісні перетворення в міжнародних валютно-кредитних відносинах; по-друге, переплетіння та доповнення національних ринків позичкових капіталів; по-третє, інтеграцію та глобалізацію фондових ринків; по-четверте, величезні темпи зростання міжнародних банківських операцій, створення всесвітньої мережі філій транснаціональних банків.

Другим чинником, що зумовив глобалізацію світових фінансів, стало активне поширення науково-технічних досягнень. Комп'ютеризація фінансової сфери, динамічний прогрес телекомунікацій привели до форсованого розвитку світової фінансової системи. Поширення новітніх технологій викликало справжню "банківську революцію". Воно дало змогу значно підвищити якість обробки фінансової інформації, забезпечити надзвичайну швидкість здійснення міжнародних операцій та переміщення ресурсів між окремими сегментами фінансового ринку. Технічні вдосконалення у сфері електронного зв'язку знизили вартість виконання міжнародних трансакцій.

Інформаційна революція на базі мікроелектроніки викликала перетворення широкого спектра банківських послуг, дала змогу ефективно впроваджувати новітні фінансові інструменти та забезпечити транснаціональний характер банківської діяльності. Це відкрило можливості для надзвичайного зростання обсягу міжнародних фінансових трансакцій, пришвидшило транскордонні потоки капіталу.

Третім чинником глобалізації сучасного фінансового середовища стала лібералізація міжнародних валютно-кредитних відносин та фінансових ринків. Тенденція до зменшення втручання держави у фінанси проявилася в останні десятиріччя в різних за рівнем розвитку групах країн. Це стосується і промислово розвинутих країн з ринковою економікою (передусім США, Японії, Великої Британії), і країн, що розвиваються (наприклад, нових індустріальних країн Азії або латиноамериканських країн), і країн з перехідною економікою (приміром, країн Балтії або країн Східної Європи).

Фінансова конкуренція між країнами посилює тенденцію лібералізації. Цей процес охоплює, по-перше, дедалі більшу кількість країн, які переглядають свої режими системи міжнародних економічних відносин, відмовляються від протекціонізму та жорстких заходів регулювання світогосподарських зв'язків. По-друге, він поширюється на нові, складніші сфери економічних відносин (від товарних ринків до ринків послуг, капіталів, фондових ринків). Свідченням цього є підписання країнами-членами СОТ угоди про лібералізацію з 1999 р. ринку фінансових послуг, поступове зменшення бар'єрів на ринках позичкових капіталів.

* д.е.н., професор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

** к.е.н., доцент Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

За останнє десятиріччя уряди багатьох промислово розвинутих країн значно зменшили своє втручання в операції на внутрішніх фінансових ринках. У Великій Британії, наприклад, було послаблено контроль над ринком капіталу, проведено суттєву реформу ринку акцій, у Японії здійснено серйозні кроки з лібералізації ринку іноземної валюти та внутрішнього фінансового ринку.

Дерегулювання ринку капіталу дало можливість власникам фінансових активів швидко переводити їх з однієї країни в іншу і, таким чином, оперувати по суті у глобальному фінансовому середовищі.

Четвертим чинником процесу глобалізації світових фінансів стало зростання інтеграції національних ринків грошей та капіталу. Прискорення темпів такої інтеграції, в свою чергу, зумовлено процесами інтернаціоналізації, інформаційної революції та лібералізації, поступово дало нову якість – виникла глобальна фінансова архітектура. Прогресуюче взаємопереплетіння національних фінансових ринків, зменшення бар'єрів між внутрішніми та міжнародними фінансовими ринками дало змогу величезним ресурсам грошей та капіталу вільно рухатися між різними сегментами світової фінансової системи. В результаті обсяг транскордонних фінансових трансакцій сягнув значних масштабів.

Формування глобальної фінансової архітектури супроводжується стрімким зростанням світових фінансових потоків, різким збільшенням обсягів міжкраїнного переливу капіталу, гігантським розширенням масштабів міжнародних кредитних та фондових ринків. Основні сегменти світових фінансових потоків, які опосередковують рух товарів, послуг, а також міжкраїнний перелив капіталу:

- Розрахункове та кредитне обслуговування руху товарів та послуг;
- Валютні операції;
- Операції з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами;
- Іноземні інвестиції;
- Міжнародна офіційна допомога.

Для сучасного світового фінансового ринку характерне стрімке зростання обсягу операцій у всіх його сегментах. Сумарна вартість міжнародних облігацій уже в середині 90-х років ХХ-ст. перевищила 2 трлн. дол. США, а обсяг міжнародних банківських позик – 4 трлн. дол. США. Обсяг міжнародного кредитування за останні 20 років збільшився у 20 разів. Щоденний обсяг операцій на світовому валютному ринку підвищився до 1,5 трлн. дол. США, що вдвічі перевищило валютні резерви всіх країн світу. Розмір ринку євровалют – збільшився за останні 20 років в 4 рази. Обсяг євровалютних депозитів наближається до 10 трлн. дол. США. Неухильно збільшується питома вага акцій корпорацій (переважно транснаціональних), емісія яких здійснюється на глобальному рівні. Тільки в другій половині останнього десятиріччя обсяг таких операцій подвоївся. Капіталізація світового ринку в цей час досягла 20 трлн. дол. США.

В міжнародному обігу з'являються нові фінансові інструменти, які розробляються транснаціональними банками. Потoki облігацій та акцій за 1980-2010 рр. збільшилися в 54 рази у США, в 55 разів – у Японії, в 60 разів – у Німеччині.

На світовому фінансовому ринку транснаціональні банки мобілізують для інвестицій своїх клієнтів величезні суми капіталу. В останні роки тільки через розміщення єврооблігацій та акцій на наднаціональному рівні щорічно акумулювалося до 500 млрд. дол. США.

Глобалізація значно інтенсифікувала потоки прямих іноземних інвестицій. Щорічний обсяг вивозу капіталу різко збільшився з середини 80-х років ХХ ст. Світова економічна рецесія 1990-1992 рр. перервала "інвестиційний бум", але ненадовго - з 1993 р. він відно-

вився. Річний обсяг припливу прямих іноземних інвестицій у 2010 р. перевищив 1 трлн. дол., а їхній загальний кумулятивний обсяг оцінюється на початку ХХІ-ст. у 5 трлн. дол. США. Розширення світової мережі транснаціональних корпорацій на основі нових прямих іноземних інвестицій викликало значні міжнародні фінансові потоки дивідендів, "роялті", внутрішньокорпоративних кредитів та міграцію тимчасово вільних фінансових активів у податковій "оазисі" та офшорні центри транснаціонального бізнесу.

Ще одним наслідком глобалізації стало те, що за останні 20 років виникла справді світова мережа фінансових центрів. Вона об'єднує провідні фінансові центри – Нью-Йорк, Лондон, Токіо, Цюрих, а також інші фінансові центри (Франкфурт, Амстердам, Париж, Гонконг).

Дещо змінилися умови формування таких центрів. Якщо раніше необхідними їхніми атрибутами вважалися високорозвинута банківська система, велика фондова біржа, то останнім часом для виникнення деяких нових фінансових центрів (Сінгапур, Бахрейн, Кіпр, Панама, Багамські острови і т.д.) виявилось достатньо таких умов, як ліберальне фінансове законодавство, відсутність податків на доходи, спрощена процедура реєстрації представництв та філій іноземних банків і проведення біржових операцій тощо. Якісно новою рисою цієї мережі стали взаємозалежність, взаємодоповнюваність і зростаюча інтеграція в єдину систему.

Крім транснаціональних корпорацій, транснаціональних банків та урядів країн дедалі вагомішими суб'єктами глобального фінансового середовища стають великі інституційні інвестори (пенсійні, страхові фонди, інвестиційні компанії, взаємні фонди). Якщо на початку 80-х років глобальних та міжнародних фондів у світі було кілька десятків, то на початку ХХІ сторіччя – близько 700. Сумарний обсяг акумульованих крупними інституційними інвесторами активів сягнув 10 трлн. дол. США.

Глобалізація світових фінансів перетворює середовище, в якому функціонує національна економіка. Цей процес ставить багато питань щодо форм і методів втручання урядів у міжнародні валютно-кредитні та фінансові відносини. Здатність окремих країн контролювати могутні міжнародні фінансові потоки або обмежувати деякі транскордонні фінансові трансакції дедалі відносно зменшується, наражається на могутню протидію ТНК та ТНБ. Вплив цих суб'єктів, а також міжнародних фінансових організацій на економічну політику окремих країн зростає.

Глобалізація фінансів породжує багато складних проблем і суперечностей. Конфлікт між національним і глобальним є однією з рушійних сил трансформації сучасної світової економіки. Глобальна "ланцюгова реакція" поширення фінансових та валютних криз, як продемонстрували події 2007–2009 рр., становить один із яскравих прикладів вияву негативного потенціалу глобалізації, що загрожує стабільності розвитку національних держав. Крім того, як уже зазначалося, вигоди фінансової глобалізації розподіляються між окремими країнами не нарівно. Все це викликає протидію держав. Вони намагаються відстояти свої національні інтереси, фінансово-економічну безпеку, втримати важелі регулювання економікою та захистити добробут своїх громадян у новому, турбулентне мінливому середовищі. Уряди багатьох країн розуміють, що найефективніше досягти цих цілей вони можуть, координуючи політику та об'єднуючи зусилля.

Глобалізація фінансового середовища ставить, таким чином, на порядок денний питання про відповідну "глобальну" координацію дій країн у фінансово-економічній сфері, про надзвичайно відповідальну роль світових фінансових організацій (МВФ, МБРР та ін.) у регулюванні валютно-фінансових проблем та забезпеченні прогнозованої (керованої) еволюції сучасної валютно-фінансової системи.